



*Istanbul Journal of Arabic Studies (ISTANBULJAS)*

*http://dergipark.gov.tr/istanbuljas*

*Volume 2, Issue 2, 2019-2, p. 181-218*

*Submission/Başvuru: 23 August/Ağustos 2019*

*Acceptance/Kabul: 03 December/Aralık 2019*

## **Amin Maalouf'un “Tanios Kayası” Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açıdan İncelenmesi**

**Mustafa Gördebil\***

### **Öz**

1949 Lübnan’da doğan ve hâlen Fransa’da yaşayan Amin Maalouf, Modern Arap edebiyatının son dönemde eser vermiş önemli yazarlarından biridir. Ekonomi ve sosyoloji bölümleri okuyan yazar, romanlarında doğup büyüdüğü coğrafyayı başarılı bir şekilde işlemektedir. 1986 yılında yayımlanan ve yazara Fransız-Arap Dostluk Ödülü’nü kazandıran Afrikalı Leo romanının ardından Tanios Kayası adlı romanıyla da yazar, Goncourt Ödülü’ne layık görülmüştür. Tanios Kayası romanı Fransızca kaleme alınmış, daha sonra Arapçaya çevrilmiştir. Fransızca ismi Le Rocher de Tanios’dur. Konusunu yaşanmış bir hikâyeden almış olan romanda Mehmet Ali Paşa’nın idaresindeki Mısır’da şeyhler, derebeylikler ve emirler arasında yaşanan mücadelelerle birlikte Fransız İhtilâli’nin bölgedeki yansımaları ele alınmıştır. Roman dokuz bölümden oluşup bölümler geçiş adı altında verilmiştir. Bu bölümlerde İngilizlerin ve Fransızların bölgedeki hâkimiyetleri adına girdikleri siyasi rekabet, Fransız İhtilali’nin feodal yönetim üzerindeki etkileri, halkın idareciler tarafından ezilmesi, Hıristiyan Araplar arasındaki mezhep kavgaları, sınıfsal çatışmalar ve adaletsiz yönetim gibi sosyal problemler işlenmiştir. Tür olarak sosyal roman sınıfında kabul edilen eserde aşk ve sadakat konuları da ön planda tutulmuştur. Modern roman türünün edebî özelliklerini başarılı bir şekilde taşıyan roman, birçok dile çevrilmiş ve çevrildiği dillerde büyük bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Bahsi geçen öneminden dolayı eser bu çalışmaya konu olmuş ve genel roman çözümleme yöntemiyle olay örgüsü, tema, anlatıcı, zaman, mekân, kişi kadrosu, dil ve üslup başlıkları altında incelenmiştir.

### **Anahtar Kelimeler**

Modern Arap Edebiyatı, Amin Maalouf, Tanios Kayası, Arap Romanı.

\* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Doktora Programı Öğrencisi(m.gordebil@gmail.com).

## **Technical and Thematic Analysis of Amin Maalouf's Novel The Rock of Tanios**

### **Abstract**

Amin Maalouf who was born in Lebanon in 1949 and still living in France, is one of the most important writers of modern Arabic literature. The author, who studied economics and sociology, manages the geography where he was born and raised in his novels successfully. Following the novel *Leo The African* which was published in 1986 and won the French-Arab Friendship Award, he was awarded the Goncourt Prize for his novel *The Rock of Tanios*. The novel was written in French and translated into Arabic later. The French name is "Le Rocher de Tanios". The novel is based on a lived story. In the novel, the reflections of the French Revolution in the region and the struggles between feudal lords and commandments in Egypt under Mehmet Ali Pasha were discussed. The novel consist of nine chapters and the chapters are given under the name of transition. In these chapters, social problems such as the political competition entered by the British and the French in the region, the effects of the French Revolution on the feudal administration, the oppression of the people by the rulers, the sectarian fights between the Christian Arabs, the class conflicts and unjust administration were discussed. The genre is accepted as social novel. In the novel love and loyalty issues are prioritized. The novel, which successfully carries the literary characteristics of the modern novel genre, has been translated into many languages and has reached a large audience in these languages. Because of its importance, the work has been the subject of this study and it has been examined under the headings of plot, theme, narrator, time, place, person staff, language and style by general novel analysis method.

### **Keywords**

Modern Arabic Literature, Amin Maalouf, *The Rock of Tanios*, Arabic Novel.

### **Extended Abstract**

The genre of novel in Arabic literature has continued to develop since the modern era. The process that started with novels translated from Western literature in the Arab world was replaced by original works written in this genre. The writers who have produced many novels such as historical, social and psychological novels have contributed to the development of novel art in the Arab geography.

Amin Maalouf's novel, *The Rock of Tanios*, was inspired by an event in the late 19th century. In the novel psychological turbulence and difficulties of a child who learns that his father is not his real father and who has identity problems are told in a gripping way. The social and political problems of Mehmet Ali Pasha period, which is the subject of many literary works in the modern period in Arabic literature, are explained in the novel with author's own perspective.

The author discusses the struggle between Egypt's sheikhs, feudal lords and orders, the reflections of the French Revolution in Egypt and the effects of the events on the mountainites. History reveals that the cause is not the pawns but the external forces waiting to change order and exploit humanity. In the novel narrated the life of a son who fell in love at the age of 16 and a murdering father in the name of his son's love. They escaped to Cyprus together and at the age of 18, Tanios found himself as the key man in the salvation of the area.

The main theme that the author wants to give to the reader within the framework of these issues is the negativity of the living conditions offered of the people of the period and the public's acceptance of it blindly. Tanios, as the hero of the novel, is extremely uncomfortable with this situation of the people who are stuck between the great powers competing in the domination of the region and the local government that has become a party to them. In fact he lost his hope that aforementioned problems would be corrected and chose to disappear. Because he had been to among the public and among the managers.

In the novel, the author is the narrator and he lived after the events. He is a subjective observer narrator as a narrator type and he is one of the village where the events take place. His grandfather and some elderly relatives witnessed the events described in the novel.

The novel has a very crowded personal staff. When the period and events described in the novel take its subject from a real story, it is seen that this is necessary. Citizens of different ages, sexes and positions, even citizens of different countries and many of them are real, are presented to the reader as a wide spectrum in the novel.

The narrator in the novel did not witness the case time. He was born after the events of the novel and describes an incident that took place about two hundred years ago. At this point, besides the case time, a fictional narrative time can also be mentioned. Later transfer technique was used as the narration time. The time of the events described in the novel is chronological and there are also reversals and forward jumps.

The author used a wide geography as concrete space in the novel. The incident takes place mostly in Kfaryabda, one of the mountain villages of Egypt under the rule of Mehmet Ali Pasha. The author, who wanted to emphasize the periodic problems of the people of the region, chose this village as a symbol.

In the novel the author aimed to present the people of the novel in the context of the social relations between each other and frequently used the speaking language. The use of transpose as a language feature in the novel is also quite common and there are also local uses and slang words. In addition to the language features so far, it is seen that the author also benefited from different styles in the novel. He frequently used critical style in his criticism of society, events and people. He occasionally used sarcastic and dramatic styles.

## Amin Maalouf'un "Tanios Kayası" Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açıdan İncelenmesi

### GİRİŞ

Arap edebiyatında Cahiliye döneminden itibaren yazılı veya sözlü pek çok anlatı türünün kullanıldığı görülmektedir. Cahiliye şiirinde ve Kuran'da geçen, sonraki dönemde de çeşitli edebiyat kitaplarına serpiştirilmiş kıssalar, insanlar arasında anlatıla gelen masal örnekleri, seyahatnameler ve makâmeler gibi farklı anlatım tarzları Arap edebiyatında nesir türünü oluşturan unsurlardır.<sup>1</sup>

Arap dünyasında sosyal, siyasal ve kültürel hayatın gelişimindeki yeni merhale XVIII. yüzyılın sonlarında başta Mısır ve Suriye'ye düzenlenmiş olan Fransız seferlerinden sonra başlamıştır. Bu seferler sonucunda Arapların Batı ile ilişkileri önemli ölçüde gelişmiş olup bu dönem Arap edebiyatında modern dönem olarak isimlendirilmiştir.<sup>2</sup>

Arap edebiyatında bahsi geçen nesir türleri modern döneme yakın zamana kadar çeşitli denemelerle gelişmiş ve bu dönemde yerini modern anlamda yazılmış hikâye ve romanlara bırakmıştır. Şiir ve hikâye gibi diğer edebi türlerle birlikte roman türü, bu dönemden itibaren gelişerek varlığını devam ettirmiştir. Arap dünyasında Batı edebiyatından çevrilen romanlarla başlayan süreç daha sonra yerini bu türde yazılan orijinal eserlere bırakmıştır. Tarihi, sosyal ve psikolojik roman gibi birçok türde ürün vermiş olan yazarlar Arap coğrafyasında roman sanatının gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Roman, modern zamanların güçlü ve etkili bir anlatım biçimidir. Romanda modern zamanın toplumsal, siyasal, kültürel ve ideolojik portresini en canlı kesitleriyle bulmak mümkündür.<sup>3</sup>

Amin Maalouf'un Tanios Kayası isimli romanı, bu tanıma tam olarak uymaktadır. XIX. yüzyılda yaşanmış bir olaydan esinlenerek yazılmış bu

---

<sup>1</sup> Kazım Ürün, *Necip Mahfuz ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2002) s. 21-22.

<sup>2</sup> Aida İmanquliyeva, *Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemleri*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007) s. 1.

<sup>3</sup> Mehmet Tekin, *Roman Sanatı- I Romanın Unsurları*, (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2017) s. 9.

romanda, babası zannettiği kişinin gerçek babası olmadığını öğrenen ve kimlik sorunları yaşayan bir çocuğun psikolojik çalkantıları ve karşılaştığı zorluklar sürükleyici bir şekilde anlatılmıştır. Arap edebiyatında modern dönemde birçok edebiyatçının eserine konu edindiği Mehmet Ali Paşa döneminin sosyal ve siyasi problemleri, romanda yazarın kendi bakış açısı ile okuyucuya aktarılmıştır.

Yazar, romanda olayı anlatırken üç farklı kaynaktan yararlanmışır. Bu kaynaklardan biri romanda adı geçen kişilerden biri olan Keşiş İlyas'ın yazdığı "Dağlılar Tarihçesi" isimli kitaptır. Bu kitabın bölümleri geçiş adıyla verilmiştir. Bundan dolayı yazar romandaki bölümleri de bu şekilde isimlendirdiğini ifade etmektedir. Bahsi geçen kaynaklardan diğerleri ise Papaz Stolton'un günlüğü ve Katırcı Nadir'in yazdığı "Nadir Katırcının Bilgeliği" isimli kitaptır. Romanda bu kaynaklardan alıntılar mevcuttur. Roman, 1993 yılında yayımlanmış olup aynı yıl yazara Fransa'daki en önemli edebiyat ödüllerinden biri olan Goncourt ödülünü kazandırmıştır. Bu öneminden dolayı Tanios Kayası isimli roman, bu makalede genel roman tahlili yöntemiyle olay örgüsü, tema, anlatıcı, kişi kadrosu, zaman, mekân, dil ve üslup başlıkları altında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu inceleme esnasında Işık Ergüden'in çevirdiği 2019 tarihli basım esas alınmıştır.

## 1.OLAY ÖRGÜSÜ

Anlatmaya bağlı edebî metinlerde olay, temel unsurlardandır. Olayın olmadığı bir edebî metin düşünülemez. Geleneksel anlatı türlerinde olay unsuru, anlatının omurgasını oluşturur.<sup>4</sup> Tanios Kayası romanında da yazar etkileyici ve sürükleyici bir olay örgüsü ile okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Romanın anlatıcısı konumunda bulunan yazar, Mısır'ın dağlarındaki Kfaryabda köyündendir. Bu köyde Lamia isimli bir kadın ve oğlu Tanios-keşk hakkında birkaç nesildir anlatıla gelen bir gizem vardır. Yazar bu gizemi merak eder ve dedesinden anlatmasını ister. Özellikle çocuğun ismine eklenen keşk lakabı çok dikkatini çeker. Dedesinden ve köyün yaşlılarından olayı dinler. Ayrıca olay ile ilgili bulduğu yazılı kaynaklardan öğrendiği kadarıyla yaşananları okuyucuyla paylaşır.

Romanın ana karakteri Tanios'un annesi Lamia, köyün en güzel kadınıdır. Kocasını Gerios, köyün idarecisi konumundaki Şeyh Francis'in

---

<sup>4</sup> Mehmet Bakır Şengül, "Romanda Zaman Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV, S.16 (2011), s. 430.

köşkünde<sup>5</sup> kâhya olarak çalışmaktadır ve eşi Lamia ile birlikte bu köşte yaşamaktadırlar. Şeyh, kadınlara son derece düşkün bir karakterdir. İdare ettiği köy halkı üzerinde de ciddi bir otoritesi vardır. Köşte hizmet için gelip giden kadınlardan beğendikleriyle birlikte olduğuna dair dedikodular köy halkı arasında dolaşmaktadır. Halk şeyhin bu ahlak dışı tavırlarından rahatsızdır. Şeyh, bu kötü alışkanlığından kurtulsun diye Büyük Curd derebeyinin kızı ile evlendirilir. Fakat huyundan vazgeçmez. Eşi de bu durumu istemese de kabullenir. Şeyhin göz koyduğu kadınlardan biri de Lamia'dır. Bir gün Gerios'u bir bahane ile köyden uzak bir yere gönderir. Lamia ile baş başa kalır ve birlikte olurlar.

Lamia bu olaydan sonra hamile kalır. Bu yasak ilişkinin meyvesi Tanios'tur. Çocuk doğunca şeyhin isim koymak hususundaki sahiplenici tavrı Gerios'ta ve halkta şüphe uyandırır. Şeyhin eşi ile arası bozulur. Eşi babasının yanına gider. Onu geri getirmek şeyhe çok pahalıya patlar. Şeyhin kayınpederi kızını kendisi getirir, fakat yanında altı yüzü aşkın adamı vardır. Bununla ona bir ders vermek istemektedir. Onları bir aydan fazla misafir etmek şeyhe ve köye maddi anlamda büyük bir külfet getirmiştir. Köy halkı daha sonra onlara çekirgeler ismini takar. Bir süre sonra şeyhe tahammül edemeyen karısı tekrar babasının yanına döner.

Tanios şen şakrak bir çocukluk yaşar. Fakat bir gün arkadaşları ile oynarken köyün delisi Şallita ile yaşadığı bir tartışma sonucu Şallita, Tanios'un haricinde köyde herkesin haberdar olduğu gerçeği onun yüzüne haykırır. Ona Tanios-keşk diye hitap eder. Bu hitap onun gayr-ı meşru bir çocuk olduğunu ifade etmektedir. Keşk aslında bir yemek adıdır. Daha önceleri şeyh, birçok kadını keşk yapması için köşte çağırmıştır. Bazı çocukların bu keşk yapma ziyareti esnasında şeyhin çağırdığı kadınlarla birlikte olmasıyla dünyaya geldiği köyde konuşulmaktadır. Bu şüpheli vaziyet ile olduğu düşünülen çocuklara keşk lakabı takılır. Şallita'nın Tanios'a keşk hitabıyla bağırıp hakaret etmesinden sonra Tanios çok üzülür ve içine kapanır.

Romanın bir sonraki kısmında köşkün eski kâhyası Rukoz'dan bahsedilir. Rukoz bir hırsızlık suçu ile itham edilmiş ve köyden sürgün edilmiştir. Aslında şeyh onun karısını da elde etmek istemiş, başaramayınca bu iftira ile onu köyden uzaklaştırmıştır. Rukoz, Mısır'a gitmiş ve yıllar sonra köyün

---

<sup>5</sup> Çevirmen Işık Ergüden, romanın birçok yerinde geçen Şeyh Francis'in köşkünü "şato" kelimesini kullanarak Türkçeye çevirmiştir. Bu makalede ise şato kelimesi yerine doğuda daha yaygın bir kullanıma sahip olan "köşk" kelimesi kullanılmıştır. Romandan doğrudan yapılan alıntılarda ise şato kelimesi değiştirilmemiştir.

yakınlarına zengin bir tüccar olarak dönmüştür. Tanios, Rukoz ve kızı Esmâ ile tanışır ve kısa zamanda samimi olurlar.

Bu sırada uzun süredir babasının yanında bulunan şeyhin karısı vefat etmiştir. Şeyhin Tanios ile aynı yaşlarda olan oğlu Raad köye dönmüştür. Taziye esnasında Sahleyn köyünden Dürzi derebeyi Said Bey ve onunla birlikte İngiliz bir papaz gelir. Papaz, Sahleyn köyüne bir okul açmak istemektedir ve şeyhten oğlunu açacağı okula göndermesini istemektedir. Bu okul aslında İngilizlerin bölgedeki siyasi amaçlarına hizmet etmesi için planlanmıştır. Şeyh oğlunu ve Tanios'u bu okula göndermeye karar verir.

Çocuklar okula başlar. Tanios çok istekli ve bilgiye açtır. Papaz onun acılar çeken bir ruhu olduğunu sezmiştir. Bu okulun burada açılmasının siyasi sebepleri vardır. Köyün stratejik konumu sebebiyle İngiliz idarecilerinden bazıları bu iki çocuğun varlığından haberdardır ve onları takip etmektedirler. Diğer tarafta Katolik şeyhlerin oğullarının İngiliz papaz okuluna katılmaları Fransızlarla işbirliği halinde olan Mehmet Ali Paşa yönetimine açılan bir gedik ve İngilizler için bir ümit olmuştur. Bu durum şeyhi yönetimle karşı karşıya getirir ve şeyh zor durumda kalır. Geçmişteki vergilerle birlikte büyük bir vergi borcu çıkarılır. Ödemezse de topraklarına el konulacaktır.

Tanios bu durumu okulda papaza anlatır. Papaz İngiliz konsolosluğuna durumu bildiren bir mektup yazar. Bunun üzerine daha sonra konsolos olacak olan Richard Wood köyü ziyarete gelir ve şenliklerle karşılaşır. Vergi mülteziminin istediği parayı da getirir.

Raad, okulda son derece problemlili bir öğrencidir. Bir süre sonra şeyh Raad'ı okuldan almak zorunda kalır. Tanios'u da o okula göndermek istemez. Bu olay Tanios'u kısa sürede saçları ağaracak kadar etkiler. Ne yapar eder ailesini kendisini okula göndermeleri hususunda razı eder. Bu okul onun hayattaki tek dayanak noktasıdır. Tanios, köyü ziyarete geldiği zamanlarda Rukoz ve Esmâ ile de görüşür. Esmâ'ya âşık olur, o da Tanios'un aşkına karşılık verir.

1838 yılı köyde felaket yılı olarak anılır. Hem şiddetli bir deprem hem de Mısır ordusunun vergileri iyice artırması buna sebep olmuştur. Şeyh de zor durumdadır. Tebaasının ısrarıyla garnizon komutanı Adil Bey'i köşke davet eder. Fakat komutan gelmek istemez. Rukoz'un evinde buluşmak ister. Şeyh kabul etmez ama Gerios'un fikriyle oğlunu gönderir. Raad, Adil Bey ile görüşür, bağlılıklarını bildirir. Bu görüşmeden sonra Raad, Rukoz ile bir dostluk kurar ve sık sık onun evine gider. Bu ziyaretlerin sonunda Esmâ'yı babasından ister. Tanios buna karşı çıkar. Rukoz'a kızıyla birbirlerini



sevdiklerini söyler ancak Rukoz onu kovar. Tonios ailesinin yanına gider, Esmâ'yı sevdiğini ve böyle bir evlilik olursa ya kendini ya da Raad'ı öldüreceğini söyler. Gerios da şeyhe gidip durumu izah eder. Şeyh oğlunun Esmâ ile evlenmesine müsaade etmeyeceğini söyler. Patrikten yardım istemeye karar verirler. Patrik, Mısır ordusu için asker istemeye geldiğinde mesele ona açılır. Rukoz'un evine gider onunla ve kızı ile görüşür. Fakat Esmâ'yı kendi yeğenine ister ve herkesi şaşırır. Bu durum şeyhin hoşuna gitmez. Çünkü o, Rukoz'a haddini bildirmek isterken Rukoz, patrikle akraba olmak üzeredir. Patrik de doğumu şaibeli olan Tonios için kız isteyemez. Bu duruma çok kızan Gerios, daha önce Richard Wood'un bir ziyareti esnasında Raad'a hediye ettiği tüfeği alır ve adamlarıyla birlikte köyden uzaklaşmakta olan Patrik'i kayalıkların üzerinden vurur. Tonios'la birlikte Beyrut limanına, oradan da Kıbrıs'a kaçarlar. Çok geçmeden askerler de Gerios ve Tanios'u aramaya başlarlar.

Gerios ve Tanios, Magosa Limanı'nda bir handa gizlenirler. Bir süre sonra emirin zulmüne uğradığını ve ailesini kaybettiğini söyleyen Fehim ile, daha sonra da Selim ile tanışır. Fehim ve Selim aslında onları yakalamak için dağ emiri tarafından görevlendirilmiş casuslardır. Onlara kendilerini emirin düşmanı olarak tanıtır. Bu sırada Tanios, kaldıkları handa yaşayan Thamar isimli bir kadınla tanışmış ve ona âşık olmuştur.

Bir sabah Fehim odalarının kapısını çalar ve emirin öldüğünü haber verir. Gerios hemen köye dönmeye karar verir. Gerios Fehim ile birlikte Lazkiye'ye dönmek üzere gemiye doğru giderken Tanios, handa âşık olduğu kadının yanına gider ve gemiye geç kalır. Fehim ve Gerios kalkan gemide giderlerken Tanios da bir sonraki gemiye binmek üzere orada kalır. Mısır'a döndüklerinde Gerios yakalanır. Şeyh, oğlu Raad'ı Gerios'un affı için gönderir. Ama orada bir katil ve oğlu idam edilmeli düşüncesiyle Raad da Gerios ile beraber idam edilir. Şeyhe oğlunun cansız bedenini getiren de Selim'dir. Şeyh de emirden intikam alacağına dair yemin eder.

Tanios olanlardan habersiz adada beklerken emirin öldüğüne dair duydukları haberin doğru olup olmadığını teyit etmek ister. İngiliz bayraklı bir at arabası görür ve içindeki yetkili ile görüşür. O da Tanios'u hemen tanır. Çünkü papaz okulundaki hocası Stolton kısa bir süre önce oraya gelip onu aramış ve konsolosluğa onun eşkâlini bildirmiştir. Bu Ermeni çevirmen de olanları anlatır ve ona tavsiyelerde bulunur.

Tanios Magosa'da olanları öğrenmek için uğraşırken köyde de bazı gelişmeler yaşanır. emirin adamları köye gelir, köşke el koyar, halkı toplar. Şeyhi elleri ve gözleri bağlı halkın önüne çıkarıp artık derebeyliğin son

bulduğunu, derebeylerin ve şeyhlerin köylülerin üzerinde etkilerinin kalmadığını anlatır. Şeyhin bütün malları ve makamı Rukoz'a emanet edilmiştir. Halk Rukoz'a karşı bundan sonra hep bir kin besleyecektir. Rukoz onlara bir türlü yaranamaz.

Bu arada Mısır yönetimi, Rukoz'dan Sahleyn'e saldırmak için adam toplamasını ister. İtiraz etse de çok dinlemezler ve bu işte muvaffak olabildiği kadar kendisine değer vereceklerini söylerler. Subaylar ve askerler, Rukoz'un az sayıda adamı ile Sahleyn'e saldırırlar. Said Bey'i ve birçok kişiyi öldürüp köyü yağmalarlar. Köye geldiklerinde ertesi gün emirin emriyle köyü silahsızlandırmaya kalkışırlar. Silahını vermek istemeyenler de ormana doğru kaçarlar. Diğer köylerden de emirin zulmünden kaçanlar vardır. Bunlar bir araya gelir ve bir kalabalık oluşturur. Daha sonra bu kalabalık Osmanlı ve İngiliz casusları ile görüşür ve onlardan destek sözü alır.

Bu arada Tanios da Magosa'da günlerini emire karşı kin ve intikam duygusu ile geçirir. Çok geçmeden Limasol'da Papaz Stolton ve birçok Avrupa yetkilisi ile görüşür. Bunlardan biri de Richard Wood'dur. Wood, bir takım siyasi gelişmelerden ve Tanios'u yıllar önce bu günler için seçtiklerinden bahseder. Birlikte hareket etmek için teklifte bulunur. Tanios da kabul eder.

Tanios'un vazifesi, artık büyük devletler tarafından bölgenin idarecisi olarak görülmek istenmeyen emire, sürgüne yollanacağı haberini bildirmektir. Karşılıklı siyasi hamleler içerisinde İngiliz ve Osmanlı temsilcileri ile birlikte Tanios, emire, Malta'ya sürüldüğünü beyan eder. Malta, diğer seçeneklere göre emire daha olumlu gelir. Tanios bu inisiyatifi ile emiri, bu azılı düşmanının, babasının katilini büyük bir âlicenaplılıkla ölümden kurtarmış olur.

Bu mühim görevinden sonra köyüne dönen Tanios, şeyhin tahtına oturur. Şeyh, Mısır hükümeti tarafından sürgüne yollanmıştır. Rukoz'u yaka paça Tanios'un huzuruna getirirler. Herkes Tanios'dan bir hüküm vermesini bekler. Tanios, onun mallarına el konularak sürgüne yollanması gerektiğini söyler. Asiler başta olmak üzere bu karara itirazlar yükselir. Bu kaos ortamında, Said Bey'in oğlu Kahtan, Rukoz'un babasını öldürdüğünü ve kendisine teslim edilmesi gerektiğini söyler. Eğer kendileri, yani Hristiyan Dürziler tarafından öldürülürse bunun siyasi ve dini anlamda önlenemez sonuçları olacağını, Tanios'un bu idam hükmünü icra etmesi gerektiğini tavsiye eder.

Tanios'un idam hükmüne karşı gösterdiği tereddüt insanları bir anda ona karşı döndürür. Bu arada şeyhin yaşadığı ve köye dönmek üzere yolda olduğu bilgisi gelir. Tanios da hükmü ona bırakır. Köşkte eskiden ailesiyle birlikte yaşadığı bölüme gider. Artık terk edilmiş olan bu bölümde, seneler sonra annesi ile görüşür. Tanios yorulmuştur. Annesi odadan çıkar ve o da kendi eski yatağında uyur. Uyandığında Esmâ'yı yanında görür birbirlerine sarılırlar. Esmâ babasının ölmesini istemediğini söyler. Tanios karışık duygular içinde Rukoz'un tutulduğu yere gider, Rukoz ve nöbetçiler öldürülmüştür.

Bu sırada şeyh sürgünden gelir. Sürgünde gözlerine mil çekildiğinden dolayı artık görmemektedir. Şeyh, Tanios'un artık oğlu yerine geçtiğini ve kendinden sonra onun tahta oturmasını istediğini söyler ve onu varisi kılar. Fakat Tanios olanlardan kendini sorumlu tutar ve bu iltifatlara teveccüh etmez. Annesi, görmeyen şeyhin gözü olmuştur. Onları yan yana görünce babasının kim olduğu ile ilgili bütün şüphelerinden kurtulur. Dışarı çıkar, köyün çıkışına doğru katırcı Nadir'le birlikte meseleleri konuşarak yürür. Köyün çıkışında Nadir'den ayrılır. Sonra bir kayanın üzerine çıkar ve anlatılana göre orada ortadan kaybolur.

Tanios'un hayattan ve insanlardan sıkılmış bir şekilde kayanın başına çıkması ve onu daha sonra kimsenin görmemiş olması, kendisiyle ilgili daha sonra yaşadığına veya öldüğüne dair herhangi bir haber alınamamış olması, Tanios ile ilgili bu gizemi ortaya çıkarmıştır. Romanın sonunda yazar da bu konuda kendi yorumunu şu şekilde yapmaktadır:

*“Tanios'un görünmez ayak izlerinin üzerinden nice insan köyü terk etti. Aynı nedenlerden dolayı mı? Daha ziyade, aynı itkiyle ve aynı dürtüyle. Benim Dağ'ım böyledir işte! Toprağa bağlılık ile yola çıkma özlemi! Hem sığınak, hem geçit! Süt, bal ve kanla yoğrulmuş! Ne cennet; ne cehennem! Araf!*

*Sonunda şunu bile düşünür hale gelmiştim: Belki de, Tanios Kayası büyüliydi. Delikanlı oraya oturmak üzere geri döndüğünde, amacı düşünmek değildi -diyordum kendi kendime-, kimden yana, kime karşı olacağına karar vermek değildi. İhtiyacını hissettiği şey tamamen başkaydı. Düşünceye dalmak mı? Seyre dalmak mı? Daha da ötesi... ruhun aydınlanması! Ve sezgileriyle bilmekteydi ki, bu taştan tahta gelip oturunca, bölgenin etkisine kendini kaptırınca, yazgısı mühürlenmiş olacaktı. Bu kayaya çıkmamı niçin yasakladıklarını şimdi anlıyorum. Ama bunu anladığım için,*

*boş inançların, kuşkların temelsiz olmadığına -aklıma rağmen- inandığım için yasağa meydan okuma arzum, ayartılma arzum daha da güçlüydü. Verdiğim söze hâlâ bağlı mıydım? Pek çok şey olup bitmişti... Dedemin yaşadığı pek de uzak olmayan dönemden beri köyüm onca bölünme, onca yıkım, onca acı tanımıştı ki sonunda, bir gün, daha fazla dayanamadım. Bütün atalarımın özür dilediğimi mırıldanarak sırım geldi diye ben de çıkıp kayaya oturdum. Duygularımı, ruh halimi hangi kelimelerle anlatabilirim? Zamanın, kalbimin, zekâmın çekim gücünü yitirmesi bu! Sırtımda, hemen dağ! Dibimde, gün batımında çakalların sesi duyulan vadi! Orada, uzaklarda denizi görüyorum, daracık denizimi, ufka doğru dar ve uzun bir yol gibi uzanan denizi!"<sup>6</sup>*

## 2.TEMA

Edebî bir yapıtta tema bir düşünceden ortaya çıkar. O düşünce sanatçıyı rahatsız eden, ona inandığı, onu açıklamak, yaymak, insanlarla paylaşmak, onu ters yüz etmek istediği bir düşüncedir. Ancak böyle sağlam temelli bir düşünceden, sağlam bir tema ortaya çıkabilir. Aksi halde, böyle ortaya konulan berrak bir düşünceden yoksun olarak belirlenen bir tema, gerek konuya ve gerekse onun dramatize edilmesine kılavuzluk edemez, zayıf ve etkisiz kalır.<sup>7</sup>

Amin Maalouf da bu romanında Mehmet Ali Paşa dönemi Mısır'ının kırsal kesimlerindeki insanların yaşadıkları üzerinde durmuştur. Bir bakıma halkın idarecilere karşı kayıtsız şartsız itaati ve ufuksuzluğu, bölgede yaşayan Hıristiyanlar arasındaki mezhep kavgaları, zenginlerin ve memurların halk üzerindeki tahakkümleri gibi sorunlardan şikâyet etmiştir. O dönemde İngiliz ve Fransızların bölge üzerindeki siyasi çekişmesinin insanlar üzerindeki etkisi, yerel yönetimler tarafından verilen adaletsiz hükümler ve evli çiftler arası yaş farkının getirdiği sorunlar gibi konuları işlemiştir.

---

<sup>6</sup> Amin Maalouf, *Tanios Kayası*, çev. Işık Ergüden, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019) s. 247.

<sup>7</sup> Özcan Gürbüz, "Düşünce İle Tema ve Konu", *Kurgu Dergisi*, 18 (2001), s. 102.

## 2.1. Feodal Düzendeki Baskıcı Yönetim

Yazar, romanında herhangi bir kifayet ve liyakat gözetilmeksizin, babadan oğula geçen yönetim şeklinin halka yansıyan problemleri yönüne dair işlediği temayı romanın birçok kısmında eleştirel bir tarzda gözler önüne sermiştir:

*Yöre halkının dilinde keff sözcüğü hem “el” hem de “şamar” anlamına gelirdi. Bunu bir kudret simgesi ve yönetmenin bir aracı haline sokan nice derebeyi vardı! Tebaalarının işitmeyeceği şekilde, kendi aralarında konuştuklarında atalarının bir sözü ağızlarından hiç eksik olmazdı: “Köylünün ensesinden şamar eksik olmamalı”; bu, köylüleri daima korku içinde, omuzları çökük yaşatmak gerek anlamına gelirdi. Şamar genellikle 'pranga', 'kamçı' ya da 'angarya'dan söz etmenin kestirme yoluyla...*

*Tebaasına kötü davrandığı için ceza gören tek bir derebeyi yoktu. Yüksek yetkililer bu beylere pek ender kırsa da bu, bambaşka nedenlerle onun ayağını kaydırmaya kararlı olmalarından, en ufak bahaneyle onu yok etmeye çalıştıklarındandı. Yüzyıllardır keyfi bir zorbalık hüküm sürüyordu; ve bir zamanlar adil bir çağ olmuşsa da hatırlayan kalmamıştı.*

*Diğerlerinden daha az açgözlü, daha az acımasız bir efendiye sahip olmak bir ayrıcalık olarak görülür ve Tanrı'ya, sanki daha iyisini bahşedemezmiş gibi, bu ihtimamı için şükredilirdi.<sup>8</sup>*

Romanda, yazarın okuyucuya vermek istediği en önemli sosyal problemlerden biri de o dönemde yaşayan halkın feodal otoriteye karşı gösterdiği, korku kaynaklı kayıtsız şartsız itaattir. Yazar bu durumu dönemselleştirilmiş ve bölgesel bir sorun olarak görmüş ve romanda bu temayı vurgulu bir şekilde işlemiştir:

*“O tarihte bütün köy, tek bir derebeyine aitti. Şeyhler soyundan gelen biriydi, ama bugün “şeyhin dönemi” dendiğinde, başka da hiçbir şey belirtilmediğinde kastedilen, Lamia'nın gölgesinde yaşadığı şeyhtir.*

---

<sup>8</sup> Maalouf, a.g.e., s. 18.

*Memleketin en kudretli kişisi o değildi. Doğudaki yayla ile deniz arasında, onunkinden büyük onlarca mülk vardı. Kfaryabda ve çevresindeki birkaç çiftlik onundu yalnızca, üç yüz kadar ev hükmü altındaydı, hepsi bu! Onun ve diğer derebeylerin üzerinde Dağ Emiri vardı, emirin üzerinde ise Trablus, Şam, Sayda ya da Akka eyaletlerinin paşaları hüküm sürüyordu. Daha da yukarda, çok daha yukarda, gökyüzüne yakın yerde, İstanbul'daki Sultan vardı. Ama benim köyümün insanları o kadar yukarıya bakmıyordu. Onlara göre "kendi" şeyhleri zaten yeterince önemli biriydi."<sup>9</sup>*

## 2.2.Mezhep Çatışmaları

Ortadoğu coğrafyasında yaşayan insanların birbirlerine olan bağlılık veya ayrılıklarını belirleyen unsur, her zaman diliminde büyük ölçüde din olmuştur. İnanç ve düşünce farklılıklarının ayrımcılık nedeni olarak görüldüğü, birlikte yaşama şartlarının sağlıklı bir zemine dayandırılmadığı ve bu nedenle şiddet ve çatışmaların iç savaşa kadar vardığı süreçler dönem dönem müşahede edilmiştir.<sup>10</sup>

Yazar da romanında bu sorunu işlemiş ve konuyla ilgili bölge halkı içinde yaşanan örnekler sunmuştur. Halkın çoğunluğu Katolik olan bölgede, İngilizlerin dağ köylerinden birine okul açmak istemesi, yazar tarafından siyasi bir girişim olarak değerlendirilir. Bu doğrultuda bölgede bulunan Hıristiyanların arasında cereyan eden mezhep çatışmalarını da dini bir problem olarak okuyucu ile paylaşmıştır:

*Bir İngiliz'in, ister papaz olsun ister olmasın, gelip orayı mesken seçmesi de sıradan bir durum değildi. Şeyhimiz, papaz hazretleri duymadan, daha fazlasını öğrenmek istiyordu. Said Bey'le baş başa verdiler. Orda hazır bulunanların her biri onların suç ortaklıklarının kapsamını değerlendirebilirdi:*

*"Bir okul açma niyeti olduğunu söylediler."*

*"Evet, ona bir yer gösterdim. Sahleyn'de okulumuz yok, bir süredir bir okul açılсын istiyordum. Hatta benim oğlanlar bile oraya gidecek, onlara İngilizce ve Türkçe öğretmeye söz verdi. Ayrıca Arapça şiirler, hatta hitabet öğretecek. Onun yerine*

---

<sup>9</sup> Maalouf, a.g.e., s. 17.

<sup>10</sup> Ahmet Bağlıoğlu, "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI, S.2 (2013), s. 495.

*konusacak değilim ama sanırım senin oğlunun da o okula gitmesini istiyor.”*

*“Çocuklarımıza mezhep değiştirmeye kalkışmasın sakın?”*

*“Hayır, bundan konuştuk ve bana söz verdi.”*

*“Ona güveniyorsun demek.”*

*“Zekâsına güveniyorum. Çocuklarımızı ayartacak olsa, o saat köyden kovulacağım bilir, böyle bir hatayı neden işlesin?”*

*“Senin ve benim çocuklarımızı ayartamaz, bu doğru. Cesaret edemez. Ama köylülerimizi ayartmak isteyecektir.”*

*“Hayır bunun için de söz verdi.”*

*“Öyleyse kimi kendi dinine kazanacak?”*

*“Bilmiyorum, belki birkaç tüccar çocuğunu, birkaç Ortodoks'u...”<sup>11</sup>*

### **2.3.Batı Devletlerinin Bölgedeki Siyasi Çekişmeleri**

XIX. yüzyılda İngiltere, Doğu Akdeniz'de ve Osmanlı İmparatorluğu topraklarında büyük çıkarları olan bir devletti. Mehmet Ali Paşa ve Fransa arasındaki çok yakın ekonomik ve askeri ilişkilerden oldukça rahatsızdı. Bu ilişkilerin Akdeniz'deki İngiliz deniz üstünlüğünü ve çıkarlarını zedeleyeceğini biliyordu. Bu nedenle Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne isyan etmesini iyi karşılamamıştı. Mehmet Ali Paşa'nın güçlü yönetiminin Mısır ve Suriye'ye egemen olması, İngiltere'nin Hindistan'a giden deniz ve kara yolunu tehlikeye sokuyordu.<sup>12</sup>

Yazar da romanında Mehmet Ali Paşa döneminde bölgede yaşanan siyasi çekişmelere, işlediği temalar içerisinde önemli bir yer vermiştir. Özellikle bunun halk üzerinde oluşturduğu etkiyi göstermek için, herhangi bir siyasi güce taraftar olmadan, halkın bu çekişmelerden gördüğü zararları okuyucuyla paylaşmıştır.

*Tanios köyünden, zindancılarından ya da köydeki âsilerden haber alamayalı aylar olmuştu. Ama Doğu'daki sarsıntılar Londra'daki, Paris'teki, Viyana'daki bütün sohbetleri olduğu*

---

<sup>11</sup> Maalouf, a.g.e., s. 82.

<sup>12</sup> Mehmet Kocaoğlu, “Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, VI, S. 6 (1995), s. 202.

*kadar Kahire ya da İstanbul'daki sohbetleri de beslemekte gecikmeyecekti. Elbette Magosa'da, handa, çarşılarda, Rum kahvesinde de asıl sohbet konusu buydu... Nihai mücadele sanki başlamış gibiydi. Ve Lord Ponsonby'nin öngördüğü gibi de Dağ'da, aynı zamanda da Dağ'ın hâkim olduğu, Cübeyl ile Sur arasındaki kıyı bölgelerinde cereyan ediyordu...*

*Avrupa devletleri, sonunda Mısır hıdivinin emellerine son vermek üzere topçularını ve birliklerini göndermeye karar vermişti. Hıdivin askerleri zaten yüzlerce âsi çetesi tarafından sürekli hırpalanıyordu. Delikanlı gönlünün hangi yanda olduğunu biliyordu. Kimi günler denizi aşyp bir silah edinmek ve isyancılarla birlikte savaşmak arzusu duyuyordu. Mısırlılara karşı mı? Ona kalsa, özellikle Emire karşı! Hafiyelerinin Gerios'u tongaya düşürüp idama götürdüğü adama karşı! Namlusunu özellikle Fehim ile Selim'e doğrultmak isterdi. Evet, bunu hayal ediyor ve yumruklarını sıkıyordu. İpte sallanan Gerios'un görüntüsü geliyordu gözlerinin önüne. Hayal uyanikken görülen kâbusa, öfke tiksintiye dönüşüyordu. An geçiyor, savaşma isteğini yitiriveriyordu. Yola çıkmaktan başka düşüncesi yoktu. Ama diğer istikamete doğru... Batıya doğru. Cenova'ya, Marsilya'ya, Bristol'e. Ve daha da öteye, Amerika'ya!*

*Tanios, iki dünya arasında mıydı? Daha ziyade iki intikam arasındaydı. Biri kanın, diğeri küçümsemenin intikamı!<sup>13</sup>*

#### **2.4.Evli Çiftler Arasındaki Yaş Farkı**

Romanın kahramanı Tanios'un anne ve babası arasında yaş farkı vardır. Bundan kaynaklı olarak gençliğinin baharındaki Lamia son derece neşeli, babası Gerios ise daha yaşlı ve sıkıcı biri olarak tasvir edilmiştir. Bu durum Lamia'nın şeyh ile birlikte olması ve uzun yıllar sonra Tanios'un gerçek babasının kimliğini öğrenmesiyle yaşadığı psikolojik çöküntü şeklinde ailevi bir sorun olarak okuyucuya sunulmuştur:

*"Karı ile koca arasında yaş farkı vardır.*

*Kız on beşinci baharında, erkek otuzuncu kışında.*

---

<sup>13</sup> Maalouf, a.g.e., s. 206.



*Bu halk ozanının sözleri, hangi köy düğünü için söylenmişti? Bu sözleri aktaran Dağlar Tarihçesi bunu belirtmiyor. Günün birinde bunların Lamia ile Gerios için söylendiklerini öğrenirsem hiç şaşırımam.”<sup>14</sup>*

Bu konular çerçevesinde, yazarın okuyucuya vermek istediği ana tema ise dönemin insanına sunulan hayat şartlarının olumsuzluğu ve halkın bunu körü körüne kabul etmesidir. Tanios da romanın kahramanı olarak, bölge üzerindeki hâkimiyet noktasında rekabet halinde olan büyük güçler ve onlara taraf olmuş yerel yönetim arasında sıkışmış olan halkın bu durumundan son derece rahatsızdır. Hatta bahsi geçen sorunların düzeleceğine dair ümidini yitirmiş ve ortadan kaybolmayı tercih etmiştir. Çünkü halkın arasında da yöneticilerin arasında da bulunmuştur. Netice itibarıyla ne dar ufuklu halka sözünü geçirebilmiş, ne de bölgedeki güçlerin insanları hiçe sayarak birbirleriyle çarpışmalarına tahammül edebilmiştir.

Romanın sonunda da ifade edildiği üzere bahsi geçen hayat ne cennettir ne cehennemdir. Yazara göre, araf her ikisinden de zordur.

### 3.ANLATICI

Her anlatı mutlaka bir anlatıcıya sahiptir. Bu durum, anlatmaya dayalı türlerdeki temel unsurlar arasına, kaçınılmaz olarak, anlatıcı ve bakış açısı kavramlarını yerleştirmeyi gerektirir. Anlatıcı, yazarın sözü teslim etmek için ihtiyaç duyduğu varlıktır ve kimi zaman yazarla karıştırılsa dahi o tamamen kurgusal dünyaya aittir. Bununla birlikte okuyucu ile yazar ve eser arasındaki ilişkiyi sağlayan güçlü yapısı nedeniyle reel dünyayla sıkı bağları vardır.<sup>15</sup>

Yazar, bu romanında ben anlatıcı konumunda olup uzun süre önce kendi köyünde yaşanmış bir olayı anlatmaktadır. Bu anlatı tarzıyla, anlatıcı tipi olarak öznel tutumlu gözlemci anlatıcıdır. Dedesi ve bazı yaşlı akrabaları romanda anlatılan olaylara şahit olmuşlardır. Büyükleri, yazarı çocukluğundan beri bahsi geçen Tanios kayasına yaklaşmaması hususunda uyarılmışlardır. Köy halkına göre kayanın ve üzerinde kaybolduğuna inanılan Tanios'un bir gizemi vardır ve bu kaya köy halkınca tehlikeli sayılmaktadır. Yazar bu gizemi merak eder ve araştırır. Bazen dedesinden, bazen yaşlı akrabalarından olayı anlatmalarını ister ve anlattıklarını okuyucuya aktarır.

---

<sup>14</sup> A.e., s. 28.

<sup>15</sup> Meral Demiryürek, "Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, II (2013), s. 120.

Yazar olayı araştırırken romanda adı geçen Papaz Stolton'un günlüğü ile birlikte Keşiş İlyas'ın ve Katırcı Nadir'in yazdığı kitaplara ulaşmış ve bu kaynaklardan olayın birçok kısmına delil getirmiştir:

*"Tanios'un bir efsane olmanın ötesinde, etten kemikten biri olduğuna dair en derinliklerimde erkenden hissettiğim inancı Cebraile borçluyum. Kanıtlar ise sonradan, yıllar sonra ortaya çıktı. Ta ki şansım yaver gidip de gerçek belgeler elime geçince... Bu belgelerden üçünü sık sık anacağım. İkisi, Tanios'u yakından tanıyanlara ait. Üçüncüsü ise yakın tarihli. Yazarı, Birinci Dünya Savaşı ertesinde ölen bir din adamı. Kfaryabdalı keşiş İlyas! Kfaryabda benim köyümün adı. Henüz sözünü etmedim sanıyorum. İlyas'ın eseri şu adı taşıyor: Dağlılar Tarihçesi ya da Kfaryabda köyünün, buraya bağlı köycük ve çiftliklerin, burada yükselen anıtların, burada uyulan âdet ve geleneklerin, burada yaşamış önemli şahsiyetlerin ve Yüce Tanrının izniyle cereyan etmiş olayların tarihi."*<sup>16</sup>

Romanın genelinde yaşanan olayları olduğu gibi aktarmaya çalışan yazar, bazı kısımlarda kendi değerlendirmelerini de paylaşır. Gerçekte yaşanmış bir olaydan konusunu alan bu romanda yine o köyde doğup büyüyen yazarın anlatıcı konumunda bulunması hikâyenin inandırıcılığını artırmıştır. Romanda on dokuz yıl süren bir zaman diliminin kısa anlatımı mahiyetindeki özetleme tekniği kullanılmıştır.

#### 4.KİŞİ KADROSU

Roman, oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Konusunu gerçek bir hikâyeden alan romanda, anlatılan dönem ve olaylar göz önünde bulundurulduğunda bunun gerekli olduğu da görülmektedir. Farklı yaşlarda, cinsiyetlerde ve konumlarda hatta farklı ülkelerin vatandaşı ve birçoğu gerçek olan kişiler romanda geniş bir yelpaze olarak okuyucuya sunulmuştur.

##### 4.1.Tanios

Merkezî kişi, bir romanda yapıyı oluşturan bütün unsurların merkezi durumunda olan kişidir. Ona, temel kişi, baş kişi, asıl kahraman, esas

---

<sup>16</sup> Maalouf, a.g.e., s. 13.

kahraman veya birinci derecedeki kahraman adı verilir. Romanda birincil konumda olan bu kişi, romanın genelinde ya da çoğu bölümlerinde yer alır. Genellikle özne durumunda olup, diğer kişiler de ona göre nesne konumundadırlar. Bazen de edilgen bir konumu olmakla birlikte yine romanda merkezî bir yere sahiptir.<sup>17</sup>

Romanın adından da anlaşılacağı üzere, merkezi kişi konumunda, Tanios isimli genç bulunmaktadır. Tanios'un hayat serüveni, dönemin Mısır'ında feodal yönetimden zarar görmüş ve bu durumdan rahatsız olduğunu ifade eden azınlığın bir sembolüdür. Romanda, Tanios'un doğumundan itibaren on dokuz yaşına kadar yaşadığı olaylar detaylı bir şekilde anlatılır. Tanios, köyün yöneticisi konumundaki şeyhin yaşadığı köşkte eşi Lamia ile birlikte kâhya olarak çalışan Gerios'un tek çocuğudur. Ailesi ile birlikte köşkte yaşaması ve bu sayede yerel yönetime yakın bir konumda bulunması romanın asıl karakteri olarak seçilmesinin sebebi olarak düşünülebilir. Tanios, annesi ve babasıyla birlikte belli bir yaşa kadar mutlu bir çocukluk geçirir. Fakat babasının kim olduğu ile ilgili bazı şaibeler vardır. Romanın sonunda anlaşılacağı üzere, babası kâhya Gerios değil, kadınlara çok düşkün olan ve bir şekilde Tanios'un annesi Lamia'yı da baştan çıkaran şeyhtir. Çocuk yaşlarında, aslında köydeki herkesin bildiği fakat kendisinin habersiz olduğu bu gerçeği acı bir şekilde öğrenir ve içine kapanır:

*“İlk başlarda, Lamia'nın oğlu hiçbir şey duymadı, kimse onun önünde bundan söz etmek istemezdi. Kuşağındaki herkes gibi, “çekirge” korkusuyla büyümüş olsa da, yakınlarının üzerine bu felaketi çekmiş olanın kendi doğumu olduğunu aklına bile getiremezdi. Mutlu, huzurlu bir çocukluk yaşadı, hatta oburdu, şen şakrak, kaprisli bir çocuktuk. Köyün maskotu gibi olmuştu biraz. Tüm masumiyetiyle bu durumdan yararlanıyordu. Yıllar içerisinde gelen kimi ziyaretçilerin, yepyeni giysilerle köşkün koridorlarında keyfince hoplayıp zıplayan bu çocuğu görünce ona, cahillikle ya da kötü niyetle, “Sen şeyhin oğlu musun?” diye sordukları olmuştu. Tanios ise gülerek, “Hayır, ben Gerios'un oğluyum,” yanıtını verirdi. Hiç tereddüt etmez, aklına kötülük gelmezdi.”<sup>18</sup>*

Tanios, bir süre sonra İngiliz bir papazın bölgede siyasi hedeflerle açtığı okula kaydolar. Bu okul ona göre köyden uzaklaşmak ve içinde bulunduğu

---

<sup>17</sup> Rıza Bağcı, “Tarık Buğra'nın Dönemeçte Romanında Kişiler ve Karakterizasyon”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II, S. 1 (2004), s. 12.

<sup>18</sup> Maalouf, a.g.e., s. 61-62.

utañ verici durumdan kurtulmak için bir vesiledir. Bu okulda, gerekli eğitimi alacak ve yeri geldiğinde İngilizler için önemli bir siyasi olayda yerini alacaktır. İngilizlerin bölgeye hâkim olmasının ardından dağ emirine artık o topraklarda İngilizlerin hüküm sürdüğünü beyan edecek ve onu istediği herhangi bir bölgeye sürgüne gönderecektir. Bundan sonra kendi köyüne idareci olacak, yaşadığı olaylar ve insanlardan yorulup gizemli bir şekilde ortadan kaybolacaktır.

#### 4.2.Lamia

Lamia Tanios'un annesidir. Romanda çok güzel ve neşeli bir kadın karakter olarak tasvir edilmiştir:

*"Lamia, güzelliğini bir haç gibi taşırdı. Başkası olsa bakışları cezbetmekten kaçınmak için örtünür, kaba saba kumaşlara bürünürdü. Ama Lamia böyle yapmazdı. Sanki ışığa batıp çıkmış gibiydi. İsteddiği kadar örtünsün, geri planda kalsın, kalabalığın arasında kaybolsun, hiç şaşmaz kendini ele verir, fark edilirdi; tek bir davranışta bulunması, önemsiz bir şey -elini saçına götürmesi, dikkatsizlikle bir şarkı mırıldanması- yetiyordu, artık ondan başka bir şey görülmez olur, su gibi berrak sesinden başka bir şey işitilmezdi."*<sup>19</sup>

Doğal tavırları sayesinde insanlar da onu sevmektedirler. Lamia, içten içe şeyhe karşı muhabbet beslemektedir ve onunla olan birlikteliğinden Tanios dünyaya gelmiştir. Kocasını Gerios'un idam edilmesinden sonra da şeyhin hizmetine devam eder.

#### 4.3.Gerios

Gerios, Lamia'nın kocasıdır. Asık suratlı, sıkıcı, dalkavuk ve korkak bir karakter olarak tasvir edilmiştir:

*"Gerios böyle bir adamdı. Az konuşur, az yer, nadiren gülümserdi. Biraz okumuşluğu vardı ama yerini korumaktan ve efendisinin teveccühüne mazhar olmaktan başka ihtirası yoktu. Zaten bu efendiye dürüstlikle ve titizlikle hizmet ediyordu... Gerios hem mabeynci, hem hazinedar, hem kâtip, hatta kimi zaman da sırdaşı; aslında görevinin sınırı yoktu. Efendisini*

---

<sup>19</sup> A.e., s. 25.

*mülkün, hasatların durumu hakkında, su bölüşümü, vergiler, edilen hakaretler hakkında bilgilendirmek zorundaydı.*<sup>20</sup>

Gerios, Şeyh'in yanında kâhya olarak çalışmaktadır. Fakat romanın ilerleyen safhalarında, oğlu olarak bildiği Tanios'un aşkı için Patrik'i öldürmüş, Tanios'u Kıbrıs'a kaçırmış ve dönüşünde yakalanıp idam edilmiştir. Bu olay onu okuyucunun gözünde fedakâr bir baba haline getirmiştir.

#### 4.4.Şeyh Francis

Şeyh Francis, Kfaryabda köyünün idarecisidir. Romanında feodal sistemi eleştiren yazarın hedef aldığı şahıslardan biridir. Kadınlara düşkünlüğü ile bilinir. Köyde her istediğini yapar. Bununla birlikte halk, kendisini kötünün iyisi olarak değerlendirir. Çünkü bölgede, çok daha adaletsiz ve zalim şeyhler vardır. Şeyh Francis, dönemin bölgesel idarecilerini temsil eden bir tip konumundadır:

*“Çoğu onun gibi (Şeyh Francis) giyinmişti. Kabarık siyah şalvar, çizgili beyaz mintan, toprak rengi takke. Ayrıca herkes ya da hemen hemen herkes onun gibi tüysüz yüzlerindeki pos bıyıklarını yukarı doğru gururla kıvrırmıştı. Peki şeyhi ayırt edilir kılan neydi? Elma yeşili, sırmalı yeleşti. Tıpkı başkalarının samur kürkü ya da asası gibi, her mevsim giyiyordu o da bunu. Ama bunu giymese bile her ziyaretçi, kalabalığın ortasındaki efendiyi rahatlıkla fark edebilirdi; çünkü herkes elini öpebilmek için birbiri ardına hücum ediyordu ve bu seremoni, şeyh Sütunlu Salon'a geçene dek, sedirin üzerinde her zamanki yerini alıp nargilesinin marpuçunu dudaklarına götürene dek sürerdi.”<sup>21</sup>*

#### 4.5.Kfaryabdalı Keşiş İlyas

Kfaryabdalı keşiş İlyas da romanda adı geçen bir diğer önemli şahıstır. Kendisinin ve eşinin şeyh üzerinde otoritesi vardır. Dağlılar Tarihesi isimli bir kitap yazmıştır. Yazar zaman zaman bu kitaptan faydalanır ve öğrendiklerini okuyucu ile paylaşır. Romanda her bir bölümün geçiş olarak ifade edilmesi de bu kitaptaki benzer kullanımdan kaynaklanmaktadır:

---

<sup>20</sup> A.e., s. 27.

<sup>21</sup> Maalouf, a.g.e., s. 17-18.

*“Hikâyenin devamına geçmeden önce, yukarıdaki satırlar ve özellikle “geçiş” diye çevirdiğim ubur sözcüğü üzerinde durmak istiyorum. Keşiş İlyas herhangi bir yerde bu sözcüğün tanımını vermeyi gerekli görmemiş; ama yine de kaleminin ucuna sık sık geliyor. Ben sözcüğün anlamını ancak parça parça yorumlardan çıkartabildim. Dağlılar Tarihçesinin yazarı örneğin şöyle demektedir: “Ayakkabıcının iğnesi köseleye nasıl girip çıkarsa, yazgı da bizim içimizden öyle defalarca geçer.” Bir başka yerde de şöyle diyor: “Korkunç geçişleri varlığımızı belirginleştiren ve şekillendiren yazgı...” Demek ki “geçiş” hem yazgının belirgin bir işareti -acımasız, alaycı ya da esirgeyici olabilen bir baskın hem de olağandışı bir yaşamın bir evresi, ana noktasıdır. Bu anlamıyla Lamia'nın baştan çıkması, Tanios'un hayatındaki ilk “geçiş” olmuştur, tüm diğerleri bundan kaynaklanacaktır.”<sup>22</sup>*

#### **4.6.Rukoz**

Köşkün eski kâhyası Rukoz, hırsızlık suçuyla itham edilmiş ve şeyh tarafından köyden uzaklaştırılmıştır. Bu olay ile ilgili olarak şeyhe karşı kin besleyen ve ondan intikam almak isteyen bir karakterdir. Uzun zaman sonra zengin bir tüccar olarak köye yakın bir yere yerleşmiştir. Kızı Esma ve Tanios birbirlerine âşık olmuşlardır. Gerios da Esma'yı oğlu Tanios yerine kendi yeğenine istediği için Patrik'i öldürmüş ve Tanios ile birlikte Kıbrıs'a kaçmıştır. Daha sonra Rukoz, Mehmet Ali Paşa idaresine karşı İngilizlerin yanında olmuş ve bu taraftarlığının neticesinde öldürülmüştür.

#### **4.7.Katırcı Nadir**

Katırcı Nadir, köy köy dolaşan bir çerçidir. Romanda Fransız İhtilali'ni desteklediği belirtilmiştir. Yazara göre, romanın kişi kadrosunda düşünen ve aklı ile hareket eden birkaç kişiden biridir ve bu yönüyle halk arasındaki azınlığı temsil eden bir tiptir. Bu durumundan dolayı Şeyh tarafından köyden kovulmuştur. Tanios kaybolmadan önce onu en son gören ve bu konuda “Nadir Katırcının Bilgeliği” isimli kitabında bilgiler veren kişidir:

*“Efendiye göre katırcı büyük bir densizlik etmişti. Şatoya sık sık gelirdi, konuşması, bilgisi takdir görürdü. Gerçekten de Dağ'ın en bilge adamlarından biriydi. Gerçi ne kılığından ne de*

---

<sup>22</sup> A.e., s. 39.

mesleğinden anlaşılıyordu bu ama... Kulağı hep kirişte, havadisleri, yenilikleri izler, en bilgili müşterilerine kulak verirdi. Ama kendini dinletmeyi daha çok severdi ve dinleyenlerin niteliği onun için önem taşımazdı.

Katırına binip, hayvanın ensesine kitabı dayayıp, okuya okuya yollar kat ettiği söylenirdi. Kendisini ilgilendiren bir kitaptan söz edildiğini duydu mu, kitap ister Arapça olsun ister Türkçe -bu iki dili rahat rahat okurdu- onu edinmek için bir servet yatırmaya razı olurdu. İşte bu yüzden asla evlenmediğini söylerdi; çünkü kazandığını son kuruşuna kadar kitaplara harcayan bir kocayı hiçbir kadın istemezmiş. Böyle derdi. Ama köyde anlatılanlar çok farklıydı; güzel delikanlılara düşkün olduğu söylenirdi, yine de hiç suçüstü yakalanmamıştı. Ancak şeyhin ona kızgınlığı bu itiraf edilmemiş zaafı yüzünden değil, Fransız Devrimi yüzündendi.”<sup>23</sup>

#### 4.8.Papaz Stolton

İngiliz papaz Stolton da romandaki önemli şahıslardandır. Bu papaz, İngilizlerin bölge üzerindeki siyasetlerinde önemli bir rol oynayacağını düşündükleri bir okul açar. Tanios, bu okulda eğitim alır ve papazı çok sever. Yazar, papazın günlük mahiyetinde kaleme aldığı notları, Tanios’un hayat hikâyesini anlatırken önemli bir kaynak olarak kullanmaktadır:

“Okulumuzun kurucusu Rahip Jeremy Stolton, eşiyle birlikte 1830’ların başlarında Dağ’a gelip yerleşmişti. Kütüphanemizde, onun arşivlerinin, özellikle her yıl için tuttuğu günlüklerinin, bunlara düştüğü çeşitli notların ve mektuplarının saklandığı küçük bir sandık bulunmaktadır. Bunları incelemek isterseniz, memnuniyetle kabul ederiz, ancak bunları dışarı çıkartmanıza izin veremeyeceğimizi anlayışla karşılayacağınızdan eminim.

Sahleyn İngiliz Okulu’nun bugünkü müdürü Muhterem Peder Ishaac’ın mektubundan alıntı.”<sup>24</sup>

---

<sup>23</sup> Maalouf, a.g.e., s. 78.

<sup>24</sup> A.e., s. 87.

#### 4.9.Thamar

Thamar, Tanios'un Magosa'daki handa âşık olduğu gizemli kadındır. Tanios, karşılıksız gerçek aşkı bu kadın karakterde bulmuştur. Aynı dili bile konuşamayan bu iki insan hayatlarına birlikte devam etmek istemişler ama olaylar istedikleri gibi gelişmemiştir:

*"Thamar Arapça'da "meyve" demek. Ama aynı zamanda Gürcistan'daki en prestijli kadın adlarından biridir, çünkü o ülkenin büyük kadın hükümdarının adıydı! Bu kızın ne Türkçe ne de Arapça konuştuğu bilindiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün topraklarında en güzel kadınların bazılarının eski Gürcü cariyeler olduğu bilindiğinde artık kuşkuya yer yoktur. Kendini para karşılığı satan portakal rengi saçlı bu kız karşısında Tanios başlangıçta yalnızca bedeninin arzularını hissediyordu. Köyün yoksunluklarıyla büyümüş, aşk yarasını en derininde taşıyan, daha da eskiye dayanan bir yarası olan, gözü açılmış, korku içindeki Tanios'un, on sekiz yaşında, bu yabancı kadının kollarında bulunduğu şey, aşağı yukarı bu meçhul şehirde, ülkesine bunca yakın ve aynı zamanda pek uzak bu adada bulunduğu şeydi: Bir bekleme limanı. Aşkı bekleyiş, geri dönüşü bekleyiş, gerçek yaşamı bekleyiş!"*<sup>25</sup>

#### 4.10.Diğer şahıslar

Bu şahısların dışında İngiliz diplomat Lord Ponsonby, İngiliz konsolos Richard Wood, Deyrun garnizon komutanı Adil Bey, Sahleyn köyünün Dürzi derebeyi Said Bey, dağ emiri ve onun adına çalışan hafiyeler Fehim ve Selim ile birlikte Tanios'un gençken âşık olduğu Esmâ da romanda adı geçen yardımcı kişilerdir.

### 5.ZAMAN

Roman gibi diğer anlatmaya bağlı edebî metinlerde de zaman kavramı, kurgusal bir karakterdedir. Metinlerde zaman kavramı geçmiş, şimdi ve gelecek zaman şeklinde karşımıza çıkar. Şimdiki zamanın sahip olduğu anlık durum, onu da süresinin kısalığından dolayı geçmiş zamana yaklaştırır.

---

<sup>25</sup> A.e., s. 172-173.



Zaman kavramında var olan soyutluk, onun edebi metinlerde işleniş ve sunuluş biçimine işlerlik kazandırır.<sup>26</sup>

Tanios Kayası romanında, anlatıcı konumundaki yazar, vaka zamanına şahit olmamıştır. Romandaki olayların gerçekleştiği zamandan daha sonra dünyaya gelmiştir ve iki nesil önce yaşanmış bir olayı anlatmaktadır. Bu noktada vaka zamanının yanında kurmaca bir anlatma zamanından da bahsedilebilir. Romanda bu zamana dair tarih olarak kesin bir bilgi verilmemiştir. Anlatma zamanı olarak sonradan aktarma tekniği kullanılmıştır. Romanda anlatılan olayların zamanı kronolojik olup zamanda geriye dönüşler ve ileri atlamalar da mevcuttur.

Romanda anlatıcı Tanios-keşk ile ilgili gizemi, dedesinin anlattıkları doğrultusunda bilir. Ayrıca olayı konunun geçtiği kitap ve hatıralardan da istifade ederek anlatmaktadır. Bu sebeple olayların hangi tarihlerde geçtiğini detaylı bir şekilde verir.

İlk olarak, romanın kahramanı Tanios-keşk'in esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolduğu 4 Kasım 1840 tarihi verilmekte, daha sonra bu tarihten on dokuz yıl geriye gidilerek olaylar kronolojik olarak anlatılmaktadır. Buna göre vaka zamanı 1821-1840 tarihleri arasındadır.

Tanios'un doğumu, çocukluğu, İngiliz papazın okuluna başlaması, Esmâ ve Rukoz ile yaşadıkları, Gerios ile Kıbrıs'a firar etmesi, geri dönüşünde bölgenin önemli siyasi olaylarında rol alması gibi olaylar bu tarihler arasında gerçekleşmektedir.

*"1821 yılında, Haziran ayının sonlarına doğru köşk kâhyası Gerios'un eşi Lamia bir erkek çocuk doğurdu. Çocuğa önce Abbas sonra da Tanios adı verildi. Daha masum gözlerini açmamıştı ki köye hak edilmemiş lanetlerin sel gibi yağmasına yol açtı. Sonradan keşk lakabıyla anılacak ve herkesin bildiği yazgıyı yaşayacak olan odur. Tüm ömrü art arda geçişlerden ibarettir."*<sup>27</sup>

Yazar, bu olayları anlatırken Mısır'da Mehmet Ali Paşa yönetimi zamanında yaşanan siyasi ve sosyal olayları iç içe verir. Dönemin feodal yönetimine dair eleştirilerini okuyucu ile paylaşır.

---

<sup>26</sup> Şengül, "Romanda Zaman Kavramı", s. 430.

<sup>27</sup> Maalouf, *a.g.e.*, s. 39.

Romanda yaşanan olayların birçoğunun zamanına dair bilgiler mevcuttur. Örnek olarak dördüncü geçişin ilk kısmında, İngiliz papazın okulunun açıldığı tarih verilmiştir:

*"Okulumuzun kurucusu Rahip Jeremy Stolton, eşiyile birlikte 1830'ların başlarında Dağ'a gelip yerleşmişti..."*<sup>28</sup>

Yine aynı kısımda, Papaz Stolton'un günlüğünden Tanios ile ilgili yazdığı görüşleri okuyucu ile paylaşılmaktadır:

*"Papaz Stolton, her sabah Kfaryabda'dan gelen iki öğrencisi arasındaki farkı görmekte gecikmedi. 1835 tarihli günlüğüne düştüğü şu değerlendirme okunabilir: "Tanios. Müthiş bir bilgi açlığı ve kıvrak bir zekâ. Ama acılar çeken bir ruhun ürpertilerinin tehdi altında."*<sup>29</sup>

Dördüncü geçişin ikinci kısmında, yine rahibin günlüğünden bazı bilgiler tarihleri verilerek paylaşılmıştır:

*"Papaz 12 Mart 1836 tarihli günlüğüne şunları yazmıştı: "Bugün öğle vakti Tanios beni görmeye geldi. Köyün içinde bulunduğu dramatik durumu anlattı. Köyünü, kapana kısılmış ve avcının bıçağını bekleyen bir fıravun faresine benzetti... Ona dua etmesini söyledim ve elimden geleni yapacağıma söz verdim."*<sup>30</sup>

Romanın bazı kısımlarında, zamanda geriye gitme tekniği kullanılmıştır. Yazar, özellikle kişiler ve olaylarla alakalı bilgi verirken bu teknikten faydalanmıştır. Örnek olarak, üçüncü geçişin ikinci kısmında katırcı Nadir'in hikâyesi, zamanda geriye gitme yöntemi ile kısaca anlatılmıştır:

*"Örneğin şu katırcı, seyyar satıcı Nadir... Dört yıl önce şatodan kovulmuştu ve kendini bağışlatmak için bu durumu fırsat bilmişti... Nadir çocukluğundan beri Fransız Devrimi'nin büyük bir hayranıydı... Bir gün Fransız konsolosluğunun kavasına tapon mallarını satmaya gittiğinde, öyle olağanüstü bir haber duymuştu ki bunu kendisine saklayamamıştı. 1831 yılında, yani bir yıl önce, Fransa'da bir rejim değişikliği olmuş ve Louis-Philippe tahta çıkmıştı. "Şeyhimiz, geçen hafta bir Fransız'ın anlattıklarını asla tahmin edemez." "Çıkar baklayı*

---

<sup>28</sup> A.e., s. 87.

<sup>29</sup> A.e., s. 92.

<sup>30</sup> A.e., s. 98.

*ağzından Nadir!” “Yeni kralın babası devrim yanlısıymış, hatta XVI. Louis'nin idamına lehte oy vermiş.” Katırcı, bitmek bilmez tartışmalarında bir puan aldığından, emindi. Koca tüysüz suratı memnuniyetle parlıyordu. Ama şeyh bu işi şaka görmemişti. Daha iyi bağırabilmek için ayağa kalkmıştı: “Benim evimde kimse böyle sözler edemez. Defol ve bir daha da buraya ayak basma!”<sup>31</sup>*

Romanın bazı kısımlarında, zamanda ileri gitme tekniği de kullanılmıştır. Yedinci geçişin üçüncü kısmında, emirin hafiyesi Fehim, Gerios'a kendini emirin düşmanı olarak tanıtır ve onu emirin öldüğüne inandırıp gemiye bindirir. Bu kısımda, Gerios'un daha sonra başına gelen olaylar, bu teknikle okura aktarılmış, ardından Tanios'un aynı gün yaşadıkları, anlatılmaya devam edilmiştir:

*“Dağlılar Tarihçesi der ki: “Fehim, emirin en kurnaz hafiyelerinden Mahmud Burass'ın takma adıydı. Kendi adıyla faaliyet yürüten Hoca Selîm Kerâme Efendi yönetimindeki divanın gözü kulağıydı. Patriğin katilini ülkeye geri getirmesini sağlamış olan stratejisi, en önemli savaş başarılarından. Bu başarı, memleketlileri ve Mısırlıların nezdinde emirin saygınlığını artırmıştı. Dizginlerin elinden kaçtığını, gücünün azaldığını, yaşlandığını iddia edenlere, güçlü kolunu Dağ'ın dışına, denizlerin ötesine uzatabileceğini kanıtlamıştı. Gerios Lazkiye'ye gelir gelmez Mısır ordusundan subaylarca tutuklanmış, sonra da asılmak üzere Beytüddin'e nakledilmişti. İhanete ve ölüme büyük bir metanetle karşı koyduğu nakledilir.”<sup>32</sup>*

## 6.MEKÂN

Romanın insanla, insanın yaşadığı çevreyle, insanın hayalleriyle ilgili bir tür olduğu düşünüldüğünde insanın yaşadığı mekânın da romanda belirleyici öğelerden biri olması gerektiği söylenebilir. Bugüne kadar, mekân unsurunun bulunmadığı bir romanın yazılmamış olması da bunu göstermektedir.<sup>33</sup>

---

<sup>31</sup> A.e., s. 77-78.

<sup>32</sup> Maalouf, a.g.e., s. 184.

<sup>33</sup> Mehmet Bakır Şengül, “Romanda Mekân Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III, S. 11 (2010), s. 531.

Yazar, romanda geniş bir coğrafyayı somut mekân olarak kullanmıştır. Olay çoğunlukla Mehmet Ali Paşa idaresindeki Mısır'ın dağ köylerinden biri olan Kfaryabda'da geçmektedir. Bölge halkının dönemsel problemlerini vurgulamak isteyen yazar, bu köyü ve bu köyde yaşanan olayları bir sembol olarak seçmiş, burada bulunan açık ve kapalı mekânları romanında kullanmıştır.

### 6.1.Açık Mekânlar:

Dağlık bir bölgede bulunan köyde yüksek kayalıklar vardır. İçlerinden özellikle romanın kahramanı Tanios'dan ismini alan kaya bir koltuğu andıran fiziki görünüşü ile tasvir edilir ve romanda kullanılan açık mekânlardan biridir. Romanın kahramanı Tanios zorlu bir hayat yaşamıştır ve genç yaşında bu kayaya oturarak ortadan kaybolduğuna inanılmaktadır. Bu kaya, onun görüldüğü son yerdir ve oraya oturan kişilerin de bu olaydan sonra ortadan kaybolacağına dair bir inanış başlamıştır. Yazar da çocukluğunda dedesinin ikazları ile bu kayaya yaklaşmaktan korkar:

*“Benim doğduğum köyde kayaların birer adı vardır. Gemi Kayası, Ayı Kafası Kayası, Pusu Kayası, Duvar Kayası, hatta İkizler Kayası vardır. Bu sonuncusuna Gulyabani Memeleri de denir. Asker Taşı denileni çok önemlidir; vaktiyle birlikler asileri kovalarken bu kayanın ardında pusuya yatarlarmış; buradan daha fazla hümet gören, efsanelerle bunca dolu bir başka yöre yoktur. Yine de çocukluk günlerimin manzaraları rüyama girdiğinde gözümün önüne bir başka kaya gelmektedir. Heybetli bir koltuk görünümünde, kalçaların konduğu yer sanki oturula oturula yıpranmış gibi çukurlaşmış, yüksek ve düz bir arkahlığı olan ve her iki yana kolçak gibi sarkan bir kaya. Sanıyorum insan adı taşıyan tek kaya odur: Tanios Kayası!”*

*Taştan bu tahtı uzun süre seyretmiş ama yanına yaklaşmaya cesaret edememiştim. Tehlikeden korktuğum için değil; köyde en gözde oyunlarımız kayalıklar arasında geçerdi, küçücük bir çocukken bile en tehlikeli yerlere tırmanarak benden büyüklere kafa tutardım. Ellerimizden ve çıplak ayaklarımızdan başka sahip olduğumuz bir şey yoktu ama tenimiz kayanın tenine yapışmayı gayet iyi biliyordu ve ne kadar heybetli olsa da, buna direnebilecek tek bir kaya yoktu.*

*Hayır, beni engelleyen düşme korkusu değildi. Bir inanç, bir yemindi. Bu sözü, ölümünden birkaç ay önce dedeme vermiş,*

*yemin etmiştim. “Bütün kayalara evet, ama asla ona yanaşma!” Diğer yumurcaklar da tıpkı benim gibi uzak dururlardı; aynı batıl itikatten kaynaklı, aynı kaygı yüzünden! Onlar da ayva tüyü bıyıkları üzerine ellerini koyarak söz vermiş ve aynı açıklamayı almış olmalıydılar: “Ona Tanios-keşk deniyordu. Gelip bu kayanın üzerine oturmuştu. Bir daha gören olmadı.”<sup>34</sup>*

Dikilitaş anlamındaki Belâta Meydanı da romanda geçen önemli bir açık mekândır. Burası önemli zamanlarda köy halkının toplanma yeridir. Halkı ilgilendiren meseleler onlara burada duyurulur. Bu meydana aynı isimde bir kahvehane de bulunmaktadır. Belâta meydanı aynı zamanda çocukların toplanıp oyun oynadıkları bir yerdir. Tanios, Gerios’un babası olmadığını ilk olarak burada öğrenmiştir. Arkadaşları ile oyun oynarken köyün delisi Şallita, kendisini ıslatmış ve o da sinirlenerek onu suya itmiştir. Bunun üzerine Şallita kendisine Tanios-Keşk diye bağırıp hakaret etmiş ve bu gerçeği acı bir şekilde öğrenmesine sebep olmuştur. Bu meydanın Tanios’un psikolojisi üzerinde bir etkisi bulunmaktadır. İngiliz papazın okulunda okurken köyü ziyarete geldiğinde bu meydana geçerek köşke gider ve birçok hatıra gözünde canlanır.

Belâta Meydanı’ndan başka köyün civarında daha sonra Pusu Kayası olarak isimlendirilen bir kaya vardır. Gerios, oğlu Tanios’a Esmâ’yı layık görmeyen ve onu yeğenine isteyerek oğlundan ayıran Patrik’i buradan ateş ederek öldürür. Bu olay üzerine gelişen bir takım olayların başlangıç yeri olması dolayısıyla Pusu Kayası romanda dikkat çekici bir açık mekân olarak okuyucu ile paylaşılmıştır.

Bunların dışında Gerios ve Tanios’un firar ettikleri ve bir süre saklandıkları Kıbrıs’ın Magosa Limanı da romandaki olayların geçtiği önemli açık mekânlardandır.

## **6.2.Kapalı Mekânlar:**

Romanda kullanılan kapalı mekânların başında köyün idarecisi olan Şeyh Francis’in köşkü gelmektedir. Bu köşk, köyün idare merkezidir ve Tanios da çocukluğunda ailesi ile birlikte burada yaşamıştır. Köşk yüksek bir kayalığın üzerine yapılmıştır:

---

<sup>34</sup> Maalouf, a.g.e., s. 11.

*"Meydanın öte ucunda, tepenin karnındaki bir mağaradan akan bir çeşme vardı. İşte şato da eskiden bu tepenin doruğuna yükselirdi. Bugün bile harabeleri ilgi çeker ve seyretmek için gidilir, eskiden buranın manzarası muhtemelen biraz eziciydi. Geçen yüzyıla ait bir gravür görmüştüm, bir İngiliz gezginin eseri idi ve benim köyümden bir ressam boyamıştı. Şatonun ön yüzü köye dönüktü, yekpare olarak yapılmıştı, sanki insan elinden çıkma bir yar gibi dimdikti. Kfaryabda taşı denilen, sert, beyaz ve mor harelî bir taştan yapılmıştı. İnsanlar, derebeyin konutuna çeşitli adlar takmışlardı. Gittikleri yere "saray" derlerdi, "tepe" derlerdi, "yukarıdaki ev" derlerdi; hatta -daha sonra açıklayabileceğim bir nedenle- "iğne" derlerdi; genellikle "şato" ya da sadece "yukarı" dedikleri de oluyordu. Belâta'dan geçen çarpık çurpuk basamaklar oraya kadar giderdi. Köylüler, "şeyhin elini görmeye" gittiklerinde işte bu yoldan geçerlerdi."*<sup>35</sup>

Patrik'in ölümünden sonra Gerios ve Tanios Kıbrıs'a kaçarlar. Magosa'da bir handa saklanırlar. Bu han Tanios'un gerçek aşkı bulunduğu yerdir:

*"Halepli'nin oteli oradan geçmekte olan tüccarlar için bir çeşit handı. Küçük dükkânların, sekilerin, belli belirsiz parmaklıkların labirentiydi. Az buçuk döşeli, dökülen bir yer. Ama yine de kentin en konuksever hanı. Üçüncü kattaki odalarının balkonundan Tanios ile Gerios, gümrüğü, iskeleleri, rihimdeki gemileri görüyorlardı; ama engin denizi görmüyorlardı."*<sup>36</sup>

*"Tanios bana dedi ki: "Bir kadın tanıdım. Ne ben onun dilini konuşuyorum, ne o benimkini. Ama merdivenin dibinde beni bekliyor. Bir gün gidip kapısını çalacak ve gemimizin yola çıkmak üzere olduğunu ona söyleyeceğim."*

*Nadir Katırcının Bilgeliği"*<sup>37</sup>

Tanios ve Gerios'un odalarının bulunduğu katın üst katında Thamar'ın kaldığı ve Tanios ile buluştuğu oda da sade haliyle tasvir edilmiş kapalı bir mekândır:

---

<sup>35</sup> A.e., s. 65-66.

<sup>36</sup> A.e., s. 161.

<sup>37</sup> A.e., s. 160.

*“Kapı açık kalmıştı. Tanios yaklaştı. Meçhul kadın ince şiltenin yanına, yere koymuş olduğu sepeti eliyle gösterdi. Tanios portakalları sepete koymaya gittiği sırada, kadın yorulmuşçasına kapıya yaslandı; kapı kapandı. Oda ufacıktı. Tavana yakın bir delikten başka penceresi yoktu. Hemen hemen boştu, ne iskemle, ne dolap, ne süs eşyası vardı.”<sup>38</sup>*

Yine bu hanın yakınlarında Gerios ve Tanios’un neredeyse her gün gittikleri bir kahvehane vardır. Burası Selim ve Fehmi’nin Gerios’un güvenini kazanmak için onu gördükleri ve sohbet ettikleri mekândır:

*“Magosa kahvehanesinin tabelası falan yoktu. Ama uzaktan, ta gemilerden fark edilirdi. Sevimli ve tombul bir Rum olan Elefterios adlı patronu, kapının önüne attığı hasır iskemlede oturur, ayaklarını kaldırıma uzatırdı. Üzerinde sürekli birkaç cezvenin kaydığı mangal tam arkasında dururdu. Nargileleri tutuşturmakta kullandığı közleri de burdan alıyordu. Kahvede başka da bir şey olmazdı. Tabii kulpsuz testilerde geçirilen soğuk su hariç. Canı meyankökü ya da demirhindi çeken ise sokaktan geçen satıcıya el etmeliydi; patron bundan rahatsız olmazdı.*

*Müşteriler taburelerde otururdu. Kahvenin müdavimlerinin tavla oynama ayrıcalığı vardı. Bu oyun burda da tıpkı Kfaryabda’da ve Dağ’da olduğu gibi oynanıyordu. Oyuncular genellikle parasına oynarlardı, ama paralar asla masanın üzerine konmadan bir elden diğerine geçerdi.”<sup>39</sup>*

Bunların dışında köyün yakınında bulunan ve Tanios’un Esmâ’yı görüp âşık olduğu Rukoz’un evi, İngiliz Papaz’ın civar köylerden biri olan Sahleyn’deki okulu, dağ emirinin bulunduğu Beytüddin Sarayı romanda kullanılan kapalı mekanlardandır.

## 7.DİL VE ÜSLUP

Bir edebî eser, takdim edilirken, birbiri içinde kenetlenmiş üç önemli teknik ile donatılmaktadır: İfade, edebî dil, üslup... Edebî metnin ifadesi, onun edebî diline ait özellikleriyle anlatılabilir ve edebî dil de, metnin üslup

---

<sup>38</sup> Maalouf, a.g.e., s. 166.

<sup>39</sup> A.e., s. 163-164.

özelliklerini gündeme getirir.<sup>40</sup> Amin Maalouf da bu romanında ifade ettiği konu ve temaları zengin dil ve üslup özellikleriyle işlemiştir.

### 7.1.Dil

Yazar romanında farklı dil özelliklerinden faydalanmıştır. Konuşma dili, yöresel kullanımlar ve argo kelimeler, romanda öne çıkan dil özelliklerindedir.

Nurullah Çetin'in "Roman Çözümleme Yöntemi" adlı eserinde de belirttiği gibi halkın canlı konuşma dili, romanı besleyen ana damarlardan biridir. Kişiler arası karşılıklı konuşma daha çok tiyatroya özgü ise de romanda bol bol kendisinden yararlanan bir sahneleme tekniğidir.<sup>41</sup>

Sosyal bir roman özelliği taşıyan Tanios Kayas'nda yazar, romandaki kişileri birbirleri arasındaki sosyal ilişkileri bağlamında sunmayı amaçlamış ve bu doğrultuda romanda sık sık konuşma dilinden faydalanmıştır:

*"Bir gün -Eylül ortaları ya da biraz sonrası olmalıydı-  
ekmek yapılan, dumanlar içindeki küçük avluya geldiğinde,  
kadınların kıkır kıkır gülüştüklerini işitti. Tandırın dibindeki bir  
taşın üzerine oturdu. Bir yeğeni şöyle dedi:*

*"Diyorduk ki, haftalar geçti, sanki uslanmış gibi o,  
maceralarından söz edilmiyor artık..."*

*Köyde, açıklama zahmetine katlanmada! "o" denildi miydi,  
herkes kimin kastedildiğini bilirdi. Yaşlı kadınlardan biri,  
hamuru bir tutaç yardımıyla kızgın tandırın üzerine  
yapıştırırken, "Karısı avcunun içine aldı," diye kendinden emin  
konuşuyordu.*

*"Karısı mı, hiç değil!" dedi bir başkası. "Daha dün kadının  
yanındaydım. Bir hafta içinde oğluyla birlikte Büyük Curd'a  
gideceğini söyledi, kışı annesiyle geçirecekmış. Kocasının  
sevgisini kazanmış olsa gider mi hiç?"*

*"Belki şeyh hastadır!" dedi bir başkası.*

---

<sup>40</sup> Mehmet Önal, "Edebi Dil ve Üslup", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 36 (2008), s. 23.

<sup>41</sup> Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, (Ankara: Akçağ Yayınları; 2015), s. 258-259.



*Herkes Lamia'ya döndü. O da bütün gücünü toplayarak, ilgisiz bir ifadeyle, "Hasta olsaydı, fark edilirdi," karşılığını verdi.*

*Yanı başında, bir taşın üzerinde, öylesine yaşlı ve öylesine sessiz bir kadın oturuyordu ki kimse konuşulanları izlediğine ihtimal vermiyordu. Ama o, "... Ya da deli gibi âşık!" dedi. Ötekiler iyi duymamıştı.*

*"Ne dedin hacı anne?"*

*Ona böyle derlerdi çünkü gençliğinde, İsa'nın doğduğu yeri görmek için Beytullahim'e hacca gitmişti.*

*"Mutlaka âşıktır, karısının gitmesini bekliyor."*

*Kadınlardan biri, "Arzuladığını yapmaktan asla çekinmez o!" diye itiraz etti.*

*"Ben sizin şeyhinizi anasının kucığına oturduğu zamanlarından beri tanırım. Eğer bir kadına delice âşık olmuşsa, karısı şatodan ayrılmadan harekete geçmez..."*

*Bunun üzerine gözdesinin kim olduğu üzerine tahminlere koyuldular. Bir isim fısıldandı, sonra bir ikincisi, bir üçüncüsü... Sonra bir adam geçince lafı değiştirdiler."<sup>42</sup>*

Romanda bir dil özelliği olarak devrik cümle kullanımı da oldukça yaygındır.

*"Otursanız daha iyi olur," dedi, şeyhi usulca kolundan tutarak."<sup>43</sup>*

*"Oysa şimdi şakaklarındaki damarların şiştiğini, sürüyle kaygı üşüşmüşçesine alnının zaman zaman kırıştığını görmüş ve yalnız kalacakları ânı bekler olmuştu. Elbette artık rahatsız olmadığından emin olmak için..."<sup>44</sup>*

*"Ama Lamia'nın böyle davranması becerikliliğinden değildi, böyleydi o; ıslak elli kadınlar cemiyetinde yitip gittiğinde,*

---

<sup>42</sup> Maalouf, *a.g.e.*, s. 31-32.

<sup>43</sup> *A.e.*, s. 29.

<sup>44</sup> *A.e.*, s. 30.

*onların kısık seslerine ve takılmalarına kendini bıraktığında iyi hissediyordu kendini.”<sup>45</sup>*

Yöre halkına ait bazı kelimeler de romanda kullanılmıştır. Bunlardan en çok dikkat çekenini daha önce bahsi geçen "keşk" kelimesidir. Köyde gayr-ı meşru çocuklara takılan bir lakap olup esasında bir yemek adıdır. Çünkü şeyh bu çocukların annelerini köşke keşk yapmaları için çağırıp iğfal etmiştir. Ayrıca romanda yöresel bir yemek ismi olan "kebbe" den de bahsedilmektedir. Bunların dışında da bazı yöresel kelimeler romanda bulunmaktadır:

*"Bunun üzerine başındaki tantur'u iki eliyle tuttuğu gibi çözüp yere fırlattı.”<sup>46</sup>*

*"O sırada Tanios yanına yanaştı ve kolundan tuttu. "Bayye!" "Baba!" Tanios ona böyle demeyeli yıllar vardı. Gerios çocuğuna minnetle baktı. Bu kelimeyi yeniden duyabilmek için demek ki katil olması gerekiyormuş! Bayye! O an hiçbir şeye pişman değildi, artık hiçbir şey istemiyordu. Mevkiine, onuruna yeniden kavuşmuştu.”<sup>47</sup>*

Yazar tarafından olay örgüsü anlatılırken, yöre halkınca atasözü olarak kullanılan ifadelerden de faydalanılmıştır:

*"Lamia adını bildiğime göre asıl ipucu elimde demekti. Zaten şans eseri iki yüz yılı aşarak bize kadar ulaşabilmiş bir atasözü sayesinde buralarda bu adı bilmeyen yoktu: "Etme Lamia, yapma Lamia, saklama güzelliğini Lamia!" Bugün bile delikanlılar köy meydanında toplandıklarında çarşafa bürünmüş bir kadın geçecek olsa, içlerinden biri muhakkak "Lamia, Lamia..." diye başlardı söze. Bu çoğu zaman hakikaten bir iltifat olurdu; ama en acımasızından bir alay olduğu da vakidir. Bu delikanlıların çoğu ne Lamia'yı ne de bu atasözünün hatırasını taşıdığı dramı bilirlerdi.”<sup>48</sup>*

Şeyhin kayınpederi ve beraberinde getirdiği çok sayıda adamı için köy halkının kullandığı "çekirge" ifadesi, argo kullanıma örnek olarak verilebilir:

*"Sanki daha önce çekirgelerden çekmemişim gibi,*

---

<sup>45</sup> A.e., s. 31.

<sup>46</sup> A.e., s. 47.

<sup>47</sup> A.e., s. 153.

<sup>48</sup> A.e., s. 12.

*Neden kaderime küstüğümü soruyorlar.*

*Geçen yıl tarlamı basmışlardı, doğru,*

*Ama koyunları yutmamışlardı bu yıl kiler gibi.”<sup>49</sup>*

*“O kış yöre tamamen kıtlık yaşadı. En amansız da bizim köyümüzde yaşandı. Erzak azaldıkça, “çekirgeler” lanetleniyordu. Eğer bir daha gelecek olurlarsa, kimse, hatta şeyh bile bir kıyımı önleyemezdi.”<sup>50</sup>*

Bunun dışında Rukoz için kullanılan bir ifade de argo kullanıma örnek olabilir:

*“Kıllı soğan”... Rukoz'un adı anıldığında köyümdeki yaşlıların aklına gelen benzetmelerin en az acımasız, en az kaba olanı buydu.”*

## 7.2.Üslup

Yazarın romanda eleştirel, alaycı ve dramatik üslup gibi farklı üslup çeşitlerinden faydalandığı görülmektedir.

Yazar, toplum, olaylar ve kişilerle ilgili eleştirilerini yaparken sık sık eleştirel üslup kullanmıştır:

*“Yöre halkının dilinde keff sözcüğü hem “el” hem de “şamar” anlamına gelirdi. Bunu bir kudret simgesi ve yönetmenin bir aracı haline sokan nice derebeyi vardı! Tebaalarının işitmeyeceği şekilde, kendi aralarında konuştuklarında atalarının bir sözü ağızlarından hiç eksik olmazdı: “Köylünün ensesinden şamar eksik olmamalı”; bu, köylüleri daima korku içinde, omuzları çökük yaşatmak gerek anlamına gelirdi. Şamar genellikle 'pranga', 'kamçı' ya da 'angarya'dan söz etmenin kestirme yoluydu...”<sup>51</sup>*

Yazar, romanında bunun dışında zaman zaman alaycı üsluba da yer vermiştir:

*“Kayınpederle damat birbirlerine bala bandırılmış okları bir süredir atıp dururken, şeyhin karısı gelip, bu “ziyaret” sırasında büyükannesine bıraktıkları oğlunu özlediğini, onu*

---

<sup>49</sup> Maalouf, a.g.e., s. 58.

<sup>50</sup> a.e., s. 61.

<sup>51</sup> a.e., s. 18.

*görmek istediğini babasına söyledi. "Çekirgeler" beyi çok içten bir öfke gösterir gibi yaptı:*

*"Nasıl olur da kocan yanındayken gitmek için benden izin alıyorsun?"<sup>52</sup>*

Romanda temel olarak yöre halkının dönemselsel dramı anlatılmaktadır. Bundan dolayı dramatik üslubun kullanımı da kaçınılmaz olmuştur:

*"Kimi zaman Gerios'un gözleri buğulanıyor, yaşlar akıyordu. Ama konuşmuyordu. Ne heba olmuş hayatından, ne sürgünden söz ediyordu. Söylese söylese, iç çekerek, tek bir laf çıkıyordu ağzından: "Annen! Ona veda bile edemedim!" Ya da: "Lamia! Onu bir daha göremeyeceğim!" Böyle zamanlarda Tanios kolunu kâhyanın omzuna atıyordu ve bu kez de Gerios'un ağzından, "Oğlum, seni göreceğimi bilmeseydim, bir daha gözlerimi bile açmak istemezdim!" sözleri dökülüyordu."<sup>53</sup>*

## SONUÇ

Arap edebiyatı tarihinde Cahiliye döneminden bu güne kadar gelişerek varlığını devam ettiren birçok anlatı türü içerisinde özellikle modern dönemde hikâye ve romanın yeri çok önemlidir. Modern dönemde yazılmış hikâye ve romanlara bakıldığında genellikle yazarların Arap toplumunda karşılaştıkları ve fark edilmesini istedikleri bir takım problemleri okuyucuya göstermeye çalıştıkları görülür. Dolayısıyla bu dönemdeki eserlerin başlıca konuları, yazarların ülkelerinde karşılaştıkları politik, dini ve toplumsal problemlerdir.

Bu çalışmada incelenen romanın yazarı Amin Maalouf, ekonomi ve toplumbilim okuduktan sonra Lübnan'da iç savaş çıkana kadar gazetecilik yapmış ve bu tecrübeleri edebî hayatına ciddi bir şekilde katkıda bulunmuştur. Yazarın kitapları kırktan fazla dile çevrilmiş ve çevrildiği dillerde geniş okur kitlesine ulaşmıştır. Yazar, bahsi geçen problemleri eserlerine taşımış, kendi bakış açısı ve eleştirileriyle etkileyici bir biçimde okuyucuya sunmuştur. Bu çalışmaya konu olan Tanios Kayası romanında da Mehmet Ali Paşa döneminde, Mısır ve Lübnan'ın yerel bölgelerinde yaşayan halkın sorunlarını roman türünün edebî inceliklerini kullanarak anlatmıştır.

---

<sup>52</sup> a.e., s. 60.

<sup>53</sup> a.e., s. 161-162.

Yazar romanında akıcı bir olay örgüsü kurgulamıştır. Romanını bizzat kendisi anlatmış olup anlatıcı tipi olarak öznel tutumlu gözlemci anlatıcı metodunu benimsemiştir. Kalabalık bir kişi kadrosuna sahip olan romanda bu kişiler geniş bir yelpaze olarak okuyucuya sunulmuştur. Anlatma zamanı olarak sonradan aktarma tekniği kullanılan romanda anlatılan olayların zamanı kronolojik olup zamanda geriye dönüşler ve ileri atlamalar mevcuttur. Yazar romanında kapalı ve açık mekânları başarıyla kullanmış ve bu mekânları okuyucuya detaylı bir şekilde tasvir etmiştir. Ayrıca yazarın üslubundaki titizlik ile kullandığı yalın ve anlaşılır dil de romanın edebî özelliklerindedir.

### Kaynakça/Reference

- Bağcı, Rıza: "Tarık Buğra'nın Dönemeçte Romanında Kişiler ve Karakterizasyon", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, II, S. 1 (2004), s. 11-28.
- Bağlıoğlu, Ahmet: "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI, S.2 (2013), s. 495-523.
- Çetin, Nurullah: *Roman Çözümleme Yöntemi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015).
- Demiryürek, Meral: "Kurgusal Metinlerde İkinci Kişili Anlatıcı ve Bakış Açısı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2 (2013), s. 119-139.
- Gürbüz, Özcan: "Düşünce İle Tema ve Konu", *Kurgu Dergisi*, 18 (2001), s. 101-108.
- İmanquliyeva, Aida: *Modern Arap Edebiyatının Usta Kalemleri*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007).
- Kocaoğlu, Mehmet: "Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, VI, S. 6 (1995), s. 195-210.
- Maalouf, Amin: *Tanios Kayası*, çev. Işık Ergüden, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019).
- Önal, Mehmet: "Edebi Dil ve Üslup", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 36 (2008), s. 23-47.
- Şengül, Mehmet Bakır: "Romanda Mekân Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, III, S.11 (2010), s. 528-538.
- Şengül, Mehmet Bakır: "Romanda Zaman Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV, S.16 (2011), s. 428-435.
- Tekin, Mehmet: *Roman Sanatı-I Romanın Unsurları*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017).
- Ürün, Kazım: *Necip Mahfuz ve Toplumsal Gerçekçi Romanları*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2002).